

แนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย: ศึกษาวิเคราะห์

Fighting Concept in Kruba Chao Srivichai Philosophy: Analytical Study

ปวาริศ โชติพงษ์วิวัฒน์

Pavaris Shotipongviwat

นักวิชาการศูนย์วิจัยธรรมศึกษา กรุงเทพมหานคร

Scholar of Dhammasuksa Research Center, Bangkok

E-mail: pavarissho039@gmail.com

Received: June 22, 2025; Revised: July 15, 2025; Accepted: July 21, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย 2) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยมีกรอบศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญา ดังนี้ 1.เป้าหมายการต่อสู้ 2. หนทางบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ 3.วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ 4. คุณค่าของวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ โดยอาศัยหลักฐานประวัติศาสตร์ที่มีปรากฏแนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย ผลการศึกษาและวิเคราะห์ พบว่า แนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยเกิดจากฐานคิดของพระพุทธศาสนาในสายวัฒนธรรมล้านนา โดยข้อเสนอว่ามนุษย์ในโลกไม่มีอิสรภาพ เพราะทุกคนในโลกล้วนถูกครอบงำด้วยอำนาจอุปาทานเช่นนี้ เป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ คือ มุ่งภาวะหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำด้วยอุปาทาน หนทางบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ คือ วิถีของพระโพธิสัตว์ ไม่ใช่วิถีของพระอรหันต์ วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ คือ บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คุณค่าวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ คือ ก่อสร้างศูนย์รวมศรัทธามหาชน เน้นประโยชน์ส่วนรวม ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน ดังนั้น การต่อสู้ของมนุษย์ คือ มุ่งเอาชนะอำนาจครอบงำของอุปาทาน โดยอาศัยศรัทธาวางใจในมหากรุณาและมหาปัญญาของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก ส่วนเงื่อนไขของการต่อสู้ของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ ความไร้เดียงสาของผู้มีจิตสำนึกว่า “มารบ่มี บารมีบ่เกิด”

คำสำคัญ: ศึกษาวิเคราะห์, แนวคิด, การต่อสู้, ทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย

Abstract

The objectives of this paper are this study aims to 1) study Fighting Concept in Kruba Chao Srivichai Philosophy 2) analysis Fighting Concept in Kruba Chao Srivichai Philosophy. In the era when Siam severely occupied the local areas under the policy of centralizing both the kingdom and the church to the center in Bangkok only, resulting in the struggle for freedom of local leaders frequently appearing. However, there is still a problem that in the midst of such a situation, what is the concept of struggle of Khru Ba Chao Srivichai, the great monk of Lanna? The author needs to conduct a philosophical research with the

following frameworks for study and analysis: 1. The goal of the Fighting 2. The way to achieve the goal of the Fighting 3. The method of practice for humans to achieve the goal of the Fighting 4. The value of the method of practice for humans to achieve the goal of the Fighting, based on historical evidence that shows the concept of Fighting in the perspective of Khru Ba Chao Srivichai. The results of the study and analysis found that the concept of struggle in the perspective of Khru Ba Chao Srivichai arose from the idea of Buddhism in the Lanna culture, with the proposition that humans in the world are not free because everyone in the world is dominated by the power of attachment. Therefore, the goal of human struggle is to aim for the state of liberation from the power dominated by attachment. The way to achieve the goal of human struggle is the Bodhisattva path. The practice to achieve the goal of human struggle is to cultivate merit to become enlightened as a Buddha. The value of the practice to achieve the goal of human struggle is to build a center of the masses, emphasizing the public benefit, not personal benefit. Therefore, human freedom must be free from the power of obsession, relying on faith in the compassion of the Buddha and the wisdom of the Buddha as the main principle. As for the condition of the struggle of Kru Ba Chao Srivichai, it is the innocence of those who have the consciousness that if there is no Mara, merit will not arise.

Keywords: Study and analysis, concept, Fighting, Kru Ba Chao Srivichai's Philosophy.

บทนำ

ตามประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเมื่อกล่าวถึงการต่อสู้อาจจะถูกมองว่าเป็นเรื่องราวของการรบราฆ่าฟันกันด้วยการใช้กำลังเกณฑ์ไพร่พลเข้าทำห้ำหั่นทำลายกันให้ย่อยยับแหลกลาญพินาศกันไปข้างหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงแล้วการต่อสู้ในชีวิตมนุษย์อาจจะมีหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของหน้าที่ของแต่ละบุคคล ถ้าในบริบทของสังคมโลกการต่อสู้นั้นจะหมายถึงการต่อสู้เพื่อแย่งอะไรบางอย่างที่มีค่าคู่ควรที่จะยอมสละแม้ชีวิตให้ได้มา เช่น แผ่นดินเพื่อสร้างอาณาจักร ประเทศ หรือบ้านเรือนของตน แต่มีการต่อสู้บางประเภทที่อาจจะไม่ต้องการใช้กำลังทางกาย แต่สิ่งที่ใช้ในการต่อสู้ก็คือการใช้สติปัญญาสร้างเป็นแนวคิด หรือความรู้ต่างๆ เพื่อเอาชนะต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น จะเห็นได้จากประวัติของบุคคลที่สำคัญของโลกต่างก็ล้วนผ่านการต่อสู้มาด้วยกันทั้งสิ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “เส้นทางของชีวิตไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ” ไม่เว้นแต่กระทั่งครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เป็นพระมหาเถระสำคัญรูปหนึ่งของไทย ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพกราบไหว้ของชาวไทย โดยเฉพาะชาวล้านนาที่เคารพบูชาท่านอย่างสูงสุด เหตุผลประการหนึ่งก็คือชีวิตของท่านเต็มไปด้วยการต่อสู้แย่งมหาบุรุษ ทว่าเรื่องแนวคิดเรื่องต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับยังไม่มีใครยกมากล่าวทำให้ไม่มีความชัดเจนว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยสำแดงแนวคิดเรื่องการต่อสู้หรือไม่ อย่างไร ใครแสดงทัศนะแปลกแยกจากท่านหรือไม่ เช่นนี้ ผู้เขียนจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย ใน 4 ประเด็น เพื่อความชัดเจนว่า 1) เป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างไร 2) หนทางบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยคืออะไร 3) วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างไร และ

4) คุณค่าของวิธีปฏิบัติเพื่อมนุษย์บรรลุเป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครุบาเจ้าศรีวิชัยคืออะไร โดยอาศัยหลักฐานประวัติศาสตร์ เพื่อยกระดับการเรียนรู้และเข้าใจเรื่องราวของครุบาเจ้าศรีวิชัยของศิษยานุศิษย์สู่ความรู้ต่อไป

แนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครุบาเจ้าศรีวิชัย

เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animals) มนุษย์จึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน ถึงกระนั้นมนุษย์ต่างคน ต่างก็มีบทบาทหน้าที่ ทัศนคติ ความเชื่อของตนแตกต่างกัน มิติของความแตกต่างจะมากหรือน้อยก็ตาม เป็นเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่แนวคิดแบ่งแยกเป็นพวกเขา พวกเรา เป็นมิตินิยามความคิดจัดกลุ่มแบ่งสังคมนี้ จะเป็นไปเองโดยธรรมชาติหรือจงใจก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุให้พัฒนาไปสู่การต่อสู้ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนและพร้อมที่จะต่อต้านหรือกำจัดทำลายผลประโยชน์ของสังคมอื่นๆ ความขัดแย้งดังกล่าวอาจแสดงออกในหลายรูปแบบทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งเปิดเผยและไม่เปิดเผย ทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2534: 70)

ครุบาเจ้าศรีวิชัย คือ นามเรียกพระมหาเถระ ผู้มีบทบาทสำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนาแบบล้านนา จนได้รับสมัญญานามว่า “ต้นบุญแห่งล้านนา” ทว่าความศรัทธาในครุบาเจ้าศรีวิชัยของชาวล้านนา กลับทำให้ฝ่ายปกครองบ้านเมืองมองท่านเป็นศัตรู กล่าวหาครุบาเจ้าศรีวิชัยว่า กระด้างกระเดื่อง ต่อคำสั่งเจ้าคณะแขวง ซ่องสุมผู้คน ตั้งตนเป็นผีบุญ เป็นภัยต่อความมั่นคง ปฐมบทแห่งการต่อสู้ของครุบาเจ้าศรีวิชัยเริ่มต้น เมื่อสยามได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 เมื่อ พ.ศ. 2445 (ธนศวรร จริญญาเมือง, 2567: 39) แม้บทสรุปของการต่อสู้ของครุบาเจ้าศรีวิชัย คือ ท่านลงนามยอมจำนนต่อรัฐบาลคณะราษฎร แต่ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ สาธารณประโยชน์อันเป็นผลงานของท่านกลับปรากฏทั่วแผ่นดินล้านนา เรียกว่า ไม่มีที่ใดที่จะไม่มีรอยมือ รอยเท้าของครุบาเจ้าศรีวิชัยประทับอยู่ แม้วัดดงมดลที่ถูกสร้างขึ้นภายหลังมรณภาพก็ได้รับความนิยม มีมูลค่าแสวงหาราคาล้านบาท เช่นนี้ คำกล่าวหาครุบาเจ้าศรีวิชัยไม่อาจต่อสู้ฝ่ายบ้านเมืองได้ อาจเป็นความเข้าใจผิด ทำให้เกิดคำถามแรกว่า เป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครุบาเจ้าศรีวิชัยคืออะไร เป็นอย่างไร

เป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครุบาเจ้าศรีวิชัย

การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (The Bowring Treaty) เมื่อ พ.ศ. 2398 ส่งผลให้ สยามจำเป็นต้องขยายอำนาจเข้าปกครองล้านนาอย่างเต็มรูปแบบ เริ่มต้นด้วยการส่งขุนนางขึ้นไปควบคุมการปกครองล้านนาเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2417 เรียกว่า ข้าหลวง 3 หัวเมือง คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ตามด้วยการแทรกแซงระบบการปกครอง การเข้าไประบบจัดเก็บภาษีอากร ที่สุด คือ การยกเลิกฐานะประเทศราชของล้านนา แต่ผนวกล้านนาให้เป็นสยามประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2442 อันนำไปสู่การตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 เมื่อ พ.ศ. 2445 จุดประสงค์ คือ เพื่อจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นแบบแผนเดียวกันทั้งพระราชอาณาจักร โดยใช้วิธีสร้างความรู้ในพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสงฆ์ทำให้การปกครองตนเองด้วยสงฆ์ล้านนาใน 57 เมืองที่สืบมาแต่โบราณต้องถูกแทนที่ด้วยคณะปกครองจากกรุงเทพมหานคร เพราะอำนาจการปกครองบ้านเมืองฝ่ายล้านนายอมรวมเป็นหนึ่งในสยาม โดยสมัครใจที่จะเป็นรองสยาม (ฮันส์ เพนธ์, 2526: 35)

อย่างไรตาม ด้วยจารีตเดิมของล้านนานั้น อำนาจการบ้านเมืองจะไม่เข้าไปก้าวก่ายการปกครองพระสงฆ์ พระภิกษุล้านนาแต่เดิมขึ้นอยู่กับอำนาจพระอุปัชฌายาจารย์ที่มีมากถึง 18 คณะเช่นนี้ การปกครองคณะสงฆ์รูปแบบใหม่ นอกจากทำให้คณะสงฆ์ล้านนาสับสนแล้ว ยังเปิดช่องให้เกิดความขัดแย้งของสงฆ์ล้านนาอยู่เนืองๆ (พระพิพิธวรรณการ (รวบรวมโดยรับสั่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า), 2475: 452, 455)

การต่อสู้ของครูบาเจ้าศรีวิชัยเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2453 ครูบาเจ้าศรีวิชัย อายุ 32 ปี หัวหมวดวัดบ้านปาง ได้อุปสมบทให้ศิษย์วัดบ้านปาง เพราะท่านได้รับสืบทอดตำแหน่งหัวหมวดมาจากครูบาสมณะวัดโง้งหลวงตามพระธรรมวินัยและจารีตล้านนาท่านสามารถบวชให้ศิษย์วัดบ้านปางได้ โดยไม่ต้องรอร่ำการปกครองสงฆ์และเจ้าพนักงานอำเภอลี่ จังหวัดลำพูน (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 115) แม้ข้ออ้างในการวางระเบียบใหม่ คือ ที่ผ่านมารการหนีความผิดอาญาบ้านเมืองมาปลอมบวชเป็นปัญหาใหญ่ของพระศาสนา เช่นนี้ ฝ่ายปกครองบ้านเมืองจำเป็นต้องมีอำนาจแต่งตั้งอุปัชฌาย์ การอุปสมบทต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะปกครองสงฆ์ส่วนกลาง จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบ ได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ทว่าข้อเท็จจริงตามเอกสารหลักฐานมีอยู่ว่า ก่อนครูบาเจ้าศรีวิชัยจะตัดสินใจบวชเณรและอุปสมบทนั้น ท่านได้ทำหนังสือขออนุญาตเจ้าคณะแขวงลี่ไปแล้ว แต่ท่านถูกเพิกเฉย เพื่ออนุเคราะห์ประชาชนครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงให้อุปสมบทแก่ผู้มีศรัทธา ทว่าไม่ปรากฏหลักฐานเป็นคำตอบของฝ่ายเจ้าคณะแขวงลี่และนายอำเภอลี่แต่อย่างใด แต่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2453 เจ้าคณะแขวงลี่และนายอำเภอลี่ได้นำกำลังเจ้าหน้าที่เข้าจับกุมครูบาเจ้าศรีวิชัย จากวัดบ้านปางไปกักขังไว้ ณ วัดลี้หลวง และวัดศรีเมืองอยู่ เป็นเวลา 4 วัน ทั้งยังได้ส่งตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยให้เจ้าคณะจังหวัดลำพูนสอบสวน แต่ไม่พบหลักฐานใดบ่งชี้ได้ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมีเจตนาเข้าข่ายกระทำความผิด ความขัดแย้งจึงสงบลงอย่างเงียบๆ (ภิกษุอาณันท์ พุทธิธมโม, 2558: 41)

ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกกระทำเป็นครั้งที่ 2 เมื่อท่านถูกพระครูมหารัตนการ (พระมหาอินทร์) เจ้าคณะแขวงลี่เรียกตัวไปสอบสวน เพราะเจ้าคณะแขวงลี่มีหนังสือเรียกให้ครูบาศรีวิชัยและพระลูกวัดบ้านปางไปประชุมเพื่อรับทราบระเบียบกฎหมายคณะสงฆ์จากกรุงเทพ ข้อนี้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่เข้าใจ เพราะตามจารีตล้านนาการเคารพคำสั่งบ้านเมืองไม่ใช่กิจสงฆ์ เพราะนอกจากพระธรรมวินัยแล้วสงฆ์ไม่ควรเคารพคำสั่งของใครอีก เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ปฏิบัติตามหนังสือเรียกของเจ้าคณะแขวงลี่ ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงตั้งข้อหาขัดคำสั่ง ดำรวจได้กุมตัวไปส่งเจ้าคณะจังหวัดลำพูนเพื่อรับการสอบสวน เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2453 ครั้งนี้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกขังไว้ที่วัดชัย เมืองลำพูน เป็นเวลา 23 วัน เหตุผล คือ ท่านไม่อยู่ในบังคับบัญชาของเจ้าคณะแขวงลี่ (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 118)

ความไม่เข้าใจเหตุผลว่าทำไมสงฆ์จำเป็นต้องเคารพคำสั่งเจ้าคณะแขวงและเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ยิ่งกว่าพระธรรมวินัยและจารีตล้านนา ส่งผลให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกกระทำโดยอำนาจบ้านเมืองเป็นครั้งที่ 3 ด้วยมีหนังสือคำสั่งของเจ้าคณะแขวงลี่เรียกประชุมสงฆ์ในปกครอง เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2453 แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยและคณะสงฆ์วัดบ้านปางกลับปฏิเสธ ทำให้เจ้าคณะแขวงลี่แจ้งต่อเจ้าคณะจังหวัดลำพูนรับทราบ เจ้าคณะจังหวัดลำพูนออกคำสั่งกักครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ที่วัดอัฐารส เมืองลำพูนเป็นเวลา 1 ปี เหตุการณ์นี้ ทำให้คณะพระสังฆาธิการ จังหวัดลำพูนลงมติให้ปลดครูบาเจ้าศรีวิชัยจากตำแหน่งหัวหมวดบ้านปาง ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่อาจทำหน้าที่อุปัชฌาย์ตามพระธรรมวินัยและจารีตล้านนาได้

ทั้งยังกักตัวครุบาเจ้าศรีวิชัยไว้ที่วัดอัฐฐารสต่อไปอีกเป็นเวลา 1 ปี รวมเวลา 2 ปี (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 119)

แม้ครุบาเจ้าศรีวิชัยจะถูกกระทำโดยอำนาจบ้านเมืองถึง 3 ครั้ง แต่การยอมรับการลงโทษโดยดีทั้ง 3 ครั้งกลับก่อกระแสความศรัทธาของประชาชนล้านนา กระแสศรัทธาของประชาชนล้านนาย่อมทำให้บ้านเมืองเพ่งเล็งว่า ครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นคนดี แข็งข้อต่อบ้านเมือง การเพ่งเล็งดังกล่าวได้ผลักดันครุบาเจ้าศรีวิชัยให้ต้องเผชิญหน้ากับการต้องอธิกรณ์ครั้งที่ 4 อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อ พ.ศ. 2455 นั้น เจ้าคณะแขวงลี้และนายอำเภอลี้ได้ออกคำสั่งให้จัดการเฉลิมฉลองในวัดและสั่งให้จัดส่งรายชื่อพระลูกวัดในตำบลแม่ตืน แต่ครุบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้ปฏิบัติตาม เพราะท่านเห็นว่าพระปาสายกรรมฐานมีหน้าที่ต้องปฏิบัติธรรมถวายเป็นราชสักการะ เพราะท่านถูกปลดจากหัวหมวดวัดโดยมติของพระสังฆาธิการแล้วท่านจึงไม่มีหน้าที่สำรวจรายนามพระสงฆ์ในตำบลแม่ตืน ตามคำสั่งเจ้าคณะแขวงลี้ ข้อขัดข้องนี้ยิ่งทำให้ครุบาเจ้าได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนเป็นจำนวนมาก เจ้าคณะแขวงจึงไม่อาจลงโทษได้ถนัด ทำได้เพียงรวบรวมหลักฐานไว้เท่านั้น (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 121)

ความเคารพนับถือ ศรัทธาในครุบาเจ้าศรีวิชัยของประชาชนล้านนาไม่ได้เป็นผลดีต่อครุบาเจ้าศรีวิชัย แต่กลับเป็นที่เพ่งเล็งของทางการ จนนำไปสู่การถูกตั้งอธิกรณ์ครั้งที่ 5 เมื่อ เจ้าจักรคำจรดศักดิ์เจ้าผู้ครองนครลำพูนได้เรียกตัวครุบาเจ้าศรีวิชัย พระลูกวัดบ้านปาง มา ณ คุ่มเจ้าหลวง ความศรัทธาได้นำคลื่นมหาชนให้หลั่งมาประชุมกันเพื่อทำบุญกับครุบาเจ้าศรีวิชัย ทำให้พลโทหม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราชมณฑลพายัพต้องขอสงสัยว่า ครุบาเจ้าศรีวิชัย คือ ผู้ก่อปัญหามวลชน จึงกุมตัวครุบาเจ้าศรีวิชัยไปกักขังไว้ ณ วัดปากกล้วยหรือวัดศรีดอนไชย จังหวัดเชียงใหม่ โดยให้รองเจ้าคณะเมืองเชียงใหม่เป็นผู้ควบคุม (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 121) โดยตั้งข้อกล่าวหาครุบาเจ้าศรีวิชัย 8 ข้อหา คือ 1. ตั้งตัวเป็นอุปชีมายะ บวชพระเถรโดยไม่มีใบอนุญาต 2. ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของพระครูมหารัตนการ เจ้าคณะแขวงลี้ 3. เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมสงฆ์ที่อำเภอลี้ เพื่อแจ้งระเบียบคณะสงฆ์และระเบียบราชการ แต่พระศรีวิชัยไม่ยอมไป 4. ทางราชการให้วัดทั้งหลายตั้งฆ้องกลองในพิธีบรมราชาภิเษก แต่พระศรีวิชัยไม่ทำ 5. เจ้าคณะสงฆ์เห็นว่า วัดอื่นขัดขึ้นคำสั่งคณะปกครองเอาอย่างพระศรีวิชัย เจ้าคณะจังหวัดจึงได้กล่าวตักเตือน แต่พระศรีวิชัยยังประพฤติเหมือนเดิม 6. เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรขอสำรวจสำมะโนครัว แต่พระศรีวิชัยไม่ยอมให้สำรวจ 7. เจ้าคณะแขวงลี้นัดประชุมพระอธิการวัดต่างๆ แต่ไม่มีใครมาประชุม เพราะเอาอย่างพระศรีวิชัย 8. ทำให้เกิดข่าวลือกันว่าพระศรีวิชัยมีคุณวิเศษเวทย์มนต์ วันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2462 ครุบาเจ้าศรีวิชัย อายุได้ 42 ปี พระครูญาณมงคล เจ้าคณะจังหวัดลำพูนได้ออกคำสั่งขับครุบาเจ้าศรีวิชัยออกจากจังหวัดลำพูน ภายใน 15 วัน ทำให้ครุบาศรีวิชัยตั้งคำถามเพื่อเจ้าคณะจังหวัดลำพูนพิจารณาว่า ครุบาเจ้าศรีวิชัยกระทำผิดพระธรรมวินัย ผิดกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ข้อใด อย่างไร ทว่าเจ้าคณะจังหวัดลำพูนไม่อาจให้คำตอบได้ จึงส่งตัวครุบาเจ้าไปเชียงใหม่ เมื่อ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2463 พลโทหม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราชมณฑลพายัพ ส่งตัวครุบาจากเมืองเชียงใหม่ไปให้มหาเถรสมาคมพิจารณาในกรุงเทพฯ (ภิกษุอาพันธ์ พุทธธมโม, 2558: 41) คณะสงฆ์ใช้เวลาพิจารณานาน 2 เดือน 9 วัน อธิกรณ์ของครุบาเจ้าศรีวิชัยครั้งที่ 5 นี้ จึงยุติลงได้เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2463 ด้วยข้อสรุปของพระวิมลญาณมุนี ความว่า “...หากเกิดกับภิกษุอื่นแล้ว เรื่องคงจะไม่ใหญ่โตมากถึงปานนี้ แต่นี่เกิดแก่พระศรีวิชัยซึ่งมีผู้นิยมนับถือมาก....” (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 8 ภาค 5, 2463)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีพระวินิจฉัยว่า ครูปาเจ้าศรีวิชัยมีความรู้ในทางพระธรรมวินัย ตามระเบียบใหม่ของส่วนกลางไม่แจ่มแจ้ง การทำความผิดในครั้งนี้เกิดจากความไม่เข้าใจ ไม่ใช่ความต้อติง จึงไม่ทรงเอาผิด พระองค์ทรงเห็นว่าอิทธิพลทั้ง 8 ข้อนี้ ผู้ตั้งข้อกล่าวหาไม่มุ่งหมายทำร้ายครูปาเจ้าศรีวิชัย ด้วยเงื่อนไขทางการเมืองมากกว่าปรารถนาตีต่อพระศาสนา เพราะทุกข้อกล่าวหาเกิดจากการใช้อำนาจด้วยอคติของคณะสงฆ์ในท้องที่ อ้างอำนาจฝ่ายศาสนจักรและอำนาจฝ่ายอาณาจักรมาลงโทษครูปาเจ้าศรีวิชัย (สำเนาพระวินิจฉัย, อ้างถึงใน ภิกษุอาณันท์ พุทธธมโม, 2558: 97)

หลังพ้นอิทธิพลในครั้งที่ 5 แล้ว ครูปาเจ้าศรีวิชัยได้เดินทางกลับเมืองเชียงใหม่ คราวนี้ครูปาเจ้าได้รับความนิยมนิยัตจากประชาชนมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ครูปาเจ้าศรีวิชัยเร่งดำเนินการบูรณะศาสนสถานและโบราณสถานในเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก เมื่อเวลาล่วงเลยมาถึงยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2478 ครูปาเจ้าศรีวิชัยได้สร้างผลงานโดดเด่นเป็นที่ยกย่องที่สุด คือ หนทางขึ้นพระธาตุดอยสุเทพระยะทาง 10 กว่ากิโลเมตรโดยไม่ใช้งบประมาณแผ่นดินเลย ใช้เพียงกำลังประชาชนตั้งแต่วันที่ 9 พฤศจิกายน 2477 ซึ่งสำเร็จเสร็จสิ้นรวดเร็วราวปาฏิหาริย์ในวันที่ 30 เมษายน 2478 ผลงานชิ้นนี้ได้นำมาซึ่งการมีครูปาเจ้าศรีวิชัยเท่านั้น แต่นำท่านไปสู่การเผชิญหน้ากับอิทธิพลครั้งที่ 6 ต้นเหตุ คือ เกียรติคุณของครูปาเจ้าศรีวิชัยระบือไปพระสงฆ์ทั้งเชียงใหม่เกิดศรัทธา ได้พากันมาฝากตัวขอขึ้นตรงกับครูปาเจ้าศรีวิชัยตามจารีตเดิม โดยขอออกจากการปกครองของเจ้าคณะปกครองของตน ทำให้เกิดความขัดแย้งของคณะสงฆ์ในเชียงใหม่รัฐบาลเห็นว่า ครูปาเจ้าศรีวิชัยสร้างปัญหาต่อคณะสงฆ์และภัยต่อความมั่นคงของชาตินายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจึงได้ควบคุมตัวครูปาเจ้าศรีวิชัยมาไว้ ณ กรุงเทพมหานคร และกักตัวท่านไว้ที่วัดเบญจมบพิตร รัฐบาลเห็นควรให้ปฏิบัติภารกิจครูปาเจ้าศรีวิชัยไว้ที่ส่วนกลางจะดีกว่าปล่อยให้กลับเชียงใหม่ (สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร.0201.25/217, 8 กรกฎาคม 2475) ข้อนี้ ทำให้ชาวเชียงใหม่กดดันหลวงศรีประกาศ ส.ส.เชียงใหม่ให้เสนอต่อรัฐบาล เพื่อปลดปล่อยตัวครูปาเจ้าศรีวิชัยกลับคืนเมืองเชียงใหม่ โดยขอให้ครูปาเจ้าศรีวิชัยต้องลงนามรับรองว่ายอมเชื่อฟังจะไม่ขัดขึ้นคณะสงฆ์ส่วนกลางและรัฐบาลอีกต่อไป ความพยายามต่อรองกับรัฐบาลดังกล่าวใช้เวลายาวนานมากกว่า 1 ปี จากเหตุการณ์นี้ ครูปาเจ้าศรีวิชัยกล่าวว่า “...ถ้าแม่บิณฑบาตโยนขึ้นเหนือข้าจักบ่ขอมายเหยียบแผ่นดินเชียงใหม่อีก...” (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2567: 7) ครูปาเจ้าศรีวิชัยกลับไปจำพรรษา ณ บ้านปาง เมืองลี จ.น่าน ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2482 การต่อสู้ของพระมหาเถระเจ้าผู้ได้รับสมัญญาว่า “ตนบุญแห่งล้านนา” ผู้ถูกตั้งข้อหาว่า ก่อภัยร้ายต่อความมั่นคงของประเทศและพระศาสนาเรื่อยมา ตั้งแต่ยุคจารีตจนถึงยุคเริ่มต้นแห่งประชาธิปไตยได้ยุติลง บทสรุปการต่อสู้ของครูปาเจ้าศรีวิชัยปรากฏคำกล่าวของท่านที่มีต่อครูปาขาวปี ความว่า “...การที่ผู้ใส่โทษฟ้องหาท่าน หือท่านได้ระทมทุกข์ทรมานร่างกาย ท่านบ่ได้ผูกใจแค้นผู้หนึ่งผู้ใดไม่ กลับแสดงยินดีแก่พระครูเจ้าทั้งหลายว่า ที่พระครูเจ้าได้ส่งตัวข้าเจ้าลงไปกรุงเทพ เพื่อเป็นเหตุหือข้าเจ้าได้รู้ได้เห็นยังมหายานอันใหญ่...” (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 290)

เป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ไม่ใช่เอาชนะอำนาจนอกตัว แต่เป็นอำนาจอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนมนุษย์ แท้จริงแล้วเป้าหมายของการต่อสู้ของครูปาเจ้าศรีวิชัย คือ การมุ่งสู่ภาวะหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำด้วยอุปาทาน เช่นนี้ คำถามต่อมา คือ หนทางบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ในทัศนะของครูปาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างไร

หนทางบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย

สำหรับหนทางบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยปรากฏอยู่ในความปรารถนาของท่าน หลักฐานคืออักขระล้านนา (ตัวธรรม์) ปรากฏในท้ายใบลานแต่ละผูกของท่านที่ถูกจารไว้ เช่น ท้ายชาดกเรื่อง “อุสสาบารส” ความว่า “ข้าพระเจ้ามีสัทธา พร้อมด้วยสิกขัมชุตุนช้องค์ หนภายนอกหมามีพ่อแม่พี่น้อง อุปสกะ อุปาสิกา สัทธาทั้งหลาย ชูผู้ชูคน ก็ได้รจนาดัมเียนยังธัมม มัตถ์ไว้คำชู โชตกะศาสนา 5,000 พระวัสสา ตามอายุทานเทอะ...(เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2561: 232) ข้าพระเจ้าอยู่ปฏิบัติวัดศรีชัยมูลบุญเรื่อง บ้านปาง วันนั้นแล ข้าเจ้าสร้างวัดบ้านปาง เมื่ออยู่ปฏิบัติวัด พระสิงห์หลวงนพบุรีเชียงใหม่ วันนั้นแล ปรารถนาขอหื้อข้าได้ตรัสรู้ประยาตัพพัญญู โพธิญาณเจ้าจิม เทอะฯ... (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2561: 264) ความปรารถนาดังกล่าว คือ การตั้งปณิธานเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้จำเป็นต้องอาศัยการบำเพ็ญเพียรบารมีให้ครบ 10 ประการอย่างมั่นคง ต้องใช้เวลาสะสมนานอสงไขยกัป ดังนั้น ครูบาศรีวิชัยได้ตั้งจิตอธิษฐานในการปฏิบัติ “บารมี 30 ทศ” หนึ่งในนั้น คือ ความวิริยะอุตสาหะต่อการมุ่งมั่นสร้างวัดวาอาราม ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างบารมี เพราะวัด คือ สถานที่บำเพ็ญบุญระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส ยิ่งจำนวนการสร้างวัดทวีคูณมากขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งเท่ากับว่าครูบาศรีวิชัยได้ช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้กระจายสู่มหาชนวงกว้างมากขึ้นเท่านั้น อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยทำเพื่อประโยชน์ 4 ด้านหลักๆ คือ เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เพื่อสั่งสมบารมีในชาตินี้ และเป็นเชื่อในชาติต่อไป ให้ครบ 30 ทศ ในฐานะผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อพัฒนาชุมชนทางไกล ความเจริญ เพื่อใช้เป็นสถานที่เผยแผ่พุทธธรรมในพื้นที่ต่างๆ

แนวคิดเรื่องโพธิสัตว์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นดำเนินรอยตาม “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” วัดทุกแห่งที่ครูบาเจ้าจาริกไปนั้น ล้วนตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น คำว่า “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” คัมภีร์นี้ถูกรจนาขึ้นโดยพระธรรมรส พระภิกษุชาวล้านนา เมื่อ 500 ปีก่อน ภายหลังท่านได้เดินทางไปสืบพระศาสนา ณ ลังกาทวีป กล่าวกันว่าท่านได้รับแรงบันดาลใจจากคัมภีร์มหาวงศ์ของลังกา เมื่อกลับมาล้านนาแล้ว ท่านได้ร้อยเรียงคัมภีร์จำนวน 11 ผูก (สิงขะ วรรณสัย, 2545: 5) เนื้อหาของตำนานระบุถึงการที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังสถานที่ต่างๆ ทวีดินแดนล้านนา ดินแดนใดที่ผู้คนยังห่างไกลความเจริญ พระพุทธเจ้าจะทรงประทับรอยพระบาทไว้ตามป่าเขา ก้อนหิน ริมลำธาร รอดูผู้มีบุญมาค้นพบ บางครั้งเป็นรอยเท้าทั้งสองข้าง บางครั้งรอยเท้าข้างเดียว เล็กใหญ่ไม่เท่ากัน ชาวล้านนาเรียกรอยพระบาททั้งหมดนี้ว่า “ฮอยปะตะ” สอดรับกับตำนานทั้งหลายในล้านนามักระบุว่า พระพุทธองค์เสด็จไปประทับรับบาตรในชุมชนลัวะ เมื่อรับภัตตาหารแล้วก็ประทานพระเกศาใส่กระบอกไม้ไผ่มอบให้ชาวลัวะไว้ช่วยรักษา และทรงมีพุทธพยากรณ์ว่า เมื่อกาลเวลาผ่านไป สมณทูตสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชจะได้นำมาสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ครอบไว้ ณ ตรงสถานนั้น (ศรีเลา เกษพรหม, 2544: 34) เช่น ตำนานพระธาตุวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำนานพระธาตุวัดดอมลอง ตำนานพระบาทวังตวง เป็นต้น เหตุผลที่ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเลือกต่อสู้บนหนทางพระโพธิสัตว์นี้ ปรากฏเมื่อ พ.ศ. 2467 หลวงปู่มั่น วัดเจดีย์หลวงได้กล่าวกับพระอุบาลีความว่า “...พระศรีวิชัยองค์นี้เป็นพระโพธิสัตว์ ปรารถนาพระโพธิญาณ ขณะนี้กำลังบำเพ็ญเพียรสร้างสมบารมีอยู่ ซึ่งต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกนานจนกว่าการสั่งสมบารมีธรรมจะบริบูรณ์...” (ส. กวีวัฒน์ และคณะ, 2562: 226)

ดังนั้น หนทางเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ ท่ามกลางการต่อสู้ในสังคมยุคเปลี่ยนแปลงสับสนวุ่นวายนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยเสนอให้เลือกหนทางของพระโพธิสัตว์

ท่านปฏิเสธหนทางของพระอรหันต์ ด้วยปรารถนาช่วยผู้ตกทุกข์ให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ใช่เพื่อช่วยให้ชีวิตตนเองดีขึ้นแต่อย่างใด

วิธีปฏิบัติเพื่อมนุษยบรรลุเป้าหมายการต่อสู้

สำหรับวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยสามารถสะท้อนผ่านผลงานการซ่อม การสร้างพุทธศาสนสถานมากมายทั่วแผ่นดินล้านนา โดยมีท่านไปนั่งเป็นประธานเรียกว่า “นั่งหนัก” วิธี คือ นั่งสมาธิปฏิบัติพระกรรมฐานเจียบๆ บนปะรำโดยอธิฐานจิตแผ่เมตตาแก่คณะศรัทธาทั้งหลายที่ได้หลั่งไหลมาร่วมทำบุญ ทั้งในส่วนที่เป็นเงินค่าวัสดุสิ่งก่อสร้าง อาหาร แรงงานก่อสร้าง (ไมตรีภาวังก์, 2552: 24) นอกจากนี้ท่านยังใช้วิธีประกาศให้ผู้คนมารวมพลังสามัคคีแล้ว มอบหมายลูกศิษย์เป็นประธานต่อ โดยมอบปัจจัยแก่สถานที่นั้นๆ และเมื่องานแล้วเสร็จ ท่านจึงกลับมาเป็นผู้ยกช่อฟ้าบ้าง ยกยอดฉัตรบ้าง ทำบุญฉลองบ้าง กล่าวคือท่านใช้ชื่อเสียงที่ท่านสั่งสมไว้มากใช้ชักชวนผู้อื่นให้ร่วมต่อสู้ด้วยเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้ท่านบรรลุเป้าหมายในการต่อสู้ จึงไม่น่าประหลาดใจว่า พุทธสถาน ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์จึงมีจำนวนมากกว่า 300 แห่ง ในเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองเชียงราย เมืองพะเยา เมืองแพร่ เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองตาก เมืองสุโขทัย เมืองเถินทำให้เสียงแห่งฆ้องกลองของขบวนแห่งธรรมยาตราครูบาเจ้าศรีวิชัยผ่านไปทุกที่ โดยมีเคยหยุดอยู่ประจำ ณ แห่งใด (พระครูพุทธวิจิตรธรรมโสภิต, 2535: 54) การเผยแผ่พระศาสนานี้ ครูบาเจ้าศรีวิชัย มิได้เพียงสร้างวัดบ้านปาง เพียงวัดเดียว แต่ท่านจาริกไป เสมือนพระพุทธรูปทรงเลียบโลกโพรดสัตว์ในชุมชนต่างๆ เรื่อยไป โดยเลือกบูรณะวัดวาอาราม ตาม “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” เป็นหลัก ท่านมักกลับตาพิจารณาว่าหน้าที่บูรณะสถานที่ในแต่ละแห่งนั้นเป็นหน้าที่ของท่านหรือไม่ เช่น วัดพระบาทนาเกลือ เมืองเถินนั้น ท่านมาพิจารณาก่อนแล้วพบว่าไม่ใช่หน้าที่ของท่าน ท่านจึงปฏิเสธเสีย เพราะผู้มีบุญสมภารแก่กล้าในแต่ละสถานะนั้นไม่ตรงกัน วัดที่ถูกท่านปฏิเสธบางแห่งเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับสงฆ์ฝ่ายบ้านเมือง เช่น วัดเจดีย์หลวงเชียงใหม่ เป็นต้น การแบ่งนาบุญให้ผู้อื่นนั้น ท่านมักกล่าวว่า “ที่แห่งนี้เขามีเจ้าของร่อยอยู่แล้ว” (ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ, 2540: 65) อาทิ รอยพระพุทธรูปตามป่าเขา ด้วยต้องการ “กระจายนาบุญ” ให้ตนบุญท่านอื่นมาสร้างผลงาน เช่น ครูบาวงค์ วัดพระพุทธรูปห้วยต้ม เมืองลี้ ครูบาสมวันดี วัดพระบาทนาเกลือ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ ปฏิบัติบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยเร่งสืบสาน รักษา ต่อยอดพุทธศาสนสถานต่างๆ ตามแบบพระพุทธรูปเจ้าตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกของล้านนา

คุณค่าของวิธีปฏิบัติเพื่อมนุษยบรรลุเป้าหมายการต่อสู้

เป็นที่ทราบกันดีว่าตลอดชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย พระภิกษุผู้นำมวลชนที่ชาวล้านนาให้ความเคารพอย่างสูงจนขนานนามว่า “ตนบุญแห่งล้านนา” นั้น เต็มไปด้วยความขัดแย้ง การเผชิญหน้ากับผู้มีอำนาจทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์ฝ่ายบ้านเมือง จนเป็นเหตุให้ท่านต้องถูกกลั่นแกล้ง ถูกข่มเหงหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านถูกใส่ความด้วยข้อหาร้ายแรงหรือที่เรียกว่า “ต้องอธิกรณ์” ถึง 6 ครั้ง และถูกควบคุมตัวจากล้านนาลงไปคุมขังที่กรุงเทพฯ ถึง 2 ครั้ง ในที่นี้จะกล่าวถึงคุณค่าของการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย ดังต่อไปนี้

บทสวดพระคาถาबारมี 9 ชั้น ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยสวดเป็นประจำทุกวันมิได้ขาด ทั้งยังกำชับศิษยานุศิษย์ของท่านให้คัดลอกท่องจำ สวดสาธยายทุกวัน สะท้อนคุณค่าของการปฏิบัติของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยเนื้อหากล่าวถึงการบำเพ็ญबारมีของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ครูบาเจ้าศรีวิชัยยืนยันว่า พระคาถานี้มีอานุภาพมหาศาล ส่งผลทางแคล้วคลาดกันภัยอย่างยิ่ง แม้ผู้ใดคิดร้ายผู้เจริญภาวนาพระคาถานี้อยู่เป็นนิจ ทั้งยังดำรงตนอยู่ในศีลและธรรมอันดีงามแล้วไซ้ร้ คนที่คิดร้ายเหล่านั้นย่อมแพ้ภัยตัวเองหมดสิ้น บทสวดนี้ได้ปรากฏหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ เรื่องबारมี 10 ประการ ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติเพื่อลดละอิตตาส่วนตนและทำประโยชน์ส่วนรวม คือ คุณค่าทางจริยธรรมของผู้ปรารถนานิพพาน หลักธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคม คือ ทำให้เกิดความสุข ความเจริญทั้งต่อผู้ปฏิบัติและส่วนรวม เกิดความสงบเรียบร้อยแก่สังคม การบำเพ็ญबारมีเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกคนไม่ได้แบ่งเป็นเชื้อชาติหรือวรรณะ แต่ขึ้นอยู่กับบุคคล เช่นครูบาจะนำเอาหลักธรรมไปใช้ในการสร้างสาธารณประโยชน์ดังหลักธรรมที่ปรากฏในबारมี 9 ชั้นของครูบาศรีวิชัยนี้ ได้แก่ ปัญญาबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาबारมีคู่กับวิริยबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญวิริยबारมีคู่กับศีลबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญศีลबारมีคู่กับเมตตาबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตาबारมีคู่กับทานबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานबारมีคู่กับอุเบกขาबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาबारมีคู่กับสัจबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญสัจबारมีคู่กับขันติबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญขันติबारมีคู่กับอธิษฐานबारมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอธิษฐานबारมีคู่กับเนกขัมมะबारมี จึงเรียกว่า “बारมี 9 ชั้น” (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 271)

ดังนั้น คุณค่าวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ สร้างตนเป็นศูนย์รวมศรัทธามหาชนด้วยการบำเพ็ญबारมี 30 ทศ โดยเน้นประโยชน์ส่วนรวม ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาใน 4 หัวข้อข้างต้น ทำให้ทราบข้อมูลเรื่องแนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตามหลักฐานประวัติศาสตร์ แม้ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นที่ยอมรับแพร่หลายของสังคมชาวพุทธล้านนา แต่ยังมีนักคิดเสนอข้อคัดค้าน เพราะแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ปรากฏนามผู้แพ้วาย จึงอาจจะนับเป็นการต่อสู้ไม่ได้ เพื่อความกระจ่างเรื่องนี้ ผู้เขียนจะนำข้อมูล เหตุผลและหลักฐานที่ได้มาไปวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไป

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย

การศึกษาแนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย ทำให้ทราบข้อมูลและเหตุผลเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยในเชิงปรัชญา เพื่อร่วมเสนอความเห็น ดังนี้

1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย พบว่า เกิดจากความเห็นว่า มนุษย์ในโลกล้วนต่อสู้กับอุปาทาน เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนถูกข่มเหงด้วยอำนาจอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น ติดอยู่กับสิ่งต่างๆ ราวกับว่าเป็นของตน เป็นตัวตน (ของยาล รินโปเจ, 2548: 11-12) ด้วยอุตมคติพระโพธิสัตว์อันเป็นหนทางที่ครูบาเจ้าตัดสินใจเลือก ผู้เลิกละหนทางโพธิสัตว์ มีความปรารถนาช่วยสรรพสัตว์ได้เข้าถึงภาวะหลุดพ้น อันเป็นเรื่องที่พระพุทธศาสนายกย่องเชิดชู เพราะเป็นบุคคลผู้บำเพ็ญबारมีธรรมอุทิศตนช่วยเหลือสัตว์ผู้มีความทุกข์ยากและจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (ภิกษุอานันท์ พุทธธมโม, 2558: 10)

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเสนอว่า ต้นเหตุที่ทำมนุษย์ทุกคนรู้สึกว่ามันถูกกลั่นแกล้ง ตนถูกข่มเหงจากผู้อื่นนั้น แท้จริงเกิดจากอำนาจอุปาทานในใจตนเอง ไม่ใช่อำนาจกระทำของบุคคลอื่นเลย หากรู้จักมองด้วยพุทธธรรม เราสามารถใช้การถูกรังแกเป็นโอกาสสร้างบารมีได้ (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 54) เป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย ความรู้สึกที่ถูกข่มเหง คงไม่ใช่ความรุนแรงของฝ่ายศัตรูที่มุ่งกระทำร้าย แต่เป็นความยึดมั่นถือมั่นของตนเองต่างหากที่ข่มเหงใจของตนเอง ดังนั้น การต่อสู้คงไม่ใช่เพื่ออะไรอื่น นอกจากความสงบของใจ พร้อมสร้างผลงานและมุ่งปฏิบัติพระธรรมวินัย ดังท่านเจ้าคุณวิมลญาณมุนี อดีตเจ้าคณะจังหวัดลำพูนกล่าวถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย ความว่า “...ข้าพเจ้าได้ค้ำว่า พระศรีวิชัยเป็นผู้นำได้ดี คือ มีใจเด็ดเดี่ยว มีสัจจะ เป็นคนทำจริง ไม่เป็นแต่เพียงปากพูด เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย...” (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 56) ข้อนี้สอดคล้องกับพุทธดำรัสแก่พระสารีบุตรเมื่อคราวพระสารีบุตรถูกทำร้ายว่า “พราหมณ์ไม่ควรประหารแก่พราหมณ์ ไม่ควรจอง (เวร) แก่เขา, นาคิตีเยนพราหมณ์ผู้จอง (เวร) ยิ่งกว่าพราหมณ์ผู้ประหารนั้น ความเกียจกันใจจากอารมณ์อันเป็นที่รักทั้งหลายใด, ความเกียจกันนั้น ย่อมเป็นความประเสริฐไม่น้อยแก่พราหมณ์, ใจอันสัมปยุตด้วยความเบียดเบียน ย่อมกลับได้จากวิฤตใดๆ, ความทุกข์ย่อมสงบได้ เพราะวัตถุเช่นนั้นๆ นั้นแล...” (อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท พราหมณวรรคที่ 26) เช่นนี้ การต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงนับเป็นแนวคิดของพระพุทธศาสนา ข้อนี้ให้หมั่นพิจารณาเสนอว่า “จักกวัตติสูตรมีการพิจารณาถึงความรุนแรงในแง่ของการปกป้องและคุ้มครองธรรมะ โดยพิจารณาจากหลักธรรมที่ปฏิบัติได้จริงต้องสร้างความสงบมากกว่าความสร้างความรุนแรง ส่วนการมีความรุนแรงนั้นจำเป็นต้องมาจากความเห็นชอบร่วมกัน เช่น การลงโทษทุกคนต้องเห็นร่วมกันว่าจำเป็นต้องมีในการรักษาความสงบไม่ให้เกิดการประทุษร้ายกันตามมาและป้องกันไม่ให้ธรรมเกิดได้” (พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ), 2563: 409-423)

อย่างไรก็ดี ดำเนินงานเทววงศ์ ซึ่งถูกรจนโดยพระโพธิ์รังสี พระเถระชาวล้านนาเพื่ออธิบายจักรวรรดิสูตรกล่าวว่า การต่อสู้ที่ดีต้องเป็นวิธีของจักรพรรดิราช ดังข้อความว่า “...มหาราชเจ้าทรงสำราญพระหฤไทย จักรวรรดิธรรมทรงบำเพ็ญเปณอันดีแล้ว พระองค์ทรงปรนปรีอราษฎรเสมออยู่มิได้บกพร่อง ทั้งชาวชนบทเกษมสุขประพตติบุญอยู่ตามคลองธรรมประเพณี พระราชาณาจักรรวบรวมเปณสามัคคี...” (พระโพธิ์รังสี, 2555: 43)

ข้อความข้างต้นหมายความว่า การทำประโยชน์แก่มหาชน คือ การต่อสู้ที่ดีที่สุด การต่อสู้ด้วยความรุนแรงยิ่งสร้างวุ่นวาย ว่าการต่อสู้มิใช่การใช้การโต้ตอบรุนแรง แต่เน้นความรู้ ความสามารถในการในทางจงใจมนุษย์ให้หันมาปฏิบัติพุทธธรรม

ดังนั้น การต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นไปตามแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท ในล้านนาผู้เขียนเห็นว่า การต่อสู้ในสายวัฒนธรรมพระพุทธศาสนา คือ การต่อสู้มิใช่เอาชนะอำนาจข่มเหงของผู้อื่น แต่เป็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะอำนาจอุปาทานความยึดติดที่นำสัตว์โลกมาเกิดในภพน้อยใหญ่ ข้อนี้พระพุทธศาสนาเถรวาทได้จำแนกอุปาทาน เป็น 4 ประเภท ได้แก่ กามอุปาทาน (ความยึดติดในกาม), ทิฏฐูปาทาน (ความยึดติดในความเห็น), สีลัพพตูปาทาน (ความยึดติดในศีลและวัตร), และอัตตวาทุอุปาทาน (ความยึดติดในความเป็นตัวตน) ความทุกข์: การยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดความยึดติดและเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ อุปาทานชั้น 5: อุปาทานยังหมายถึงการยึดมั่นในชั้น 5 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชีวิต ได้แก่ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร และวิญญาณ อุปาทาน หมายถึง การยึดมั่นถือมั่น การยึดติดในรูปร่างหน้าตาของตนเองจนทำให้เกิดความทุกข์เมื่อแก่ตัวลง จัดเป็น “อุปาทาน” การยึดติดในความคิดเห็นของ

ตนเองว่าถูกต้องเสมอไป จนไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น จัดเป็น “ทิฐฐูปาทาน”. การยึดติดในพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างโดยไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริง จัดเป็น “สัสสปัตตูปาทาน” การยึดติดในความเป็นตัวตนของตนเองว่าเป็นของตนเอง จัดเป็น “อัตตวาหูปาทาน” การปล่อยวางอุปาทานเป็นเป้าหมายสำคัญในการปฏิบัติธรรม เพราะจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ การจะปล่อยวางอุปาทานได้ ต้องเข้าใจธรรมชาติของขันธ 5 และความยึดมั่นถือมั่นต่างๆ เช่นนี้ เป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ มุ่งภาวะเอาชนะอำนาจครอบงำของอุปาทาน อย่างไรก็ตามข้อเสนอมติปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของครูบาเจ้าศรีวิชัยยังคงไม่ชัดเจน ผู้เขียนจำเป็นต้องวิเคราะห์ประเด็นนี้ เพื่อหาคำตอบให้เกิดความกระจ่างต่อไป

2. วิเคราะห์คุณค่าของวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของครูบาเจ้าศรีวิชัย พบว่าหนทางบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยคือวิถีของพระโพธิสัตว์ ไม่ใช่วิถีของพระอรหันต์ วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์คือบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คุณค่าวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ คือ ก่อสร้างศูนย์รวมศรัทธาตามหาชน เน้นประโยชน์ส่วนรวม ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน วิธีปฏิบัติดังกล่าวเพื่อช่วยให้มนุษย์บรรลุเป้าหมายของการต่อสู้ คือ หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของอุปาทานได้ จึงไม่มีวิธีใดนอกจากแรงเผยแผ่พุทธธรรม เพราะวิธีนี้ทำให้มนุษย์ละความเห็นผิดและเลือกปฏิบัติเหมาะสมกับตนเองได้ แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยแสดงท่าทีไม่เห็นด้วยหากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองต้องบังคับให้พุทธศาสนิกชนต้องปฏิบัติตามวิธีของส่วนกลางเท่านั้นและมองข้ามความสำคัญของวิธีปฏิบัติของชาวพุทธล้านนา

แม้ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะยอมรับว่าผู้ปกครองพึงเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจตัดสินรุนแรง เข้มแข็ง เพราะไม่มีอะไรจะข่มขู่ให้กลัวได้ดีเท่าอำนาจลงโทษของผู้ปกครองเข้มแข็ง เพราะผู้อ่อนแอกว่าย่อมถูกผู้เข้มแข็งกว่าข่มเหงเสมอ แต่ถ้าผู้ปกครองเข้าใจว่าตนต้องใช้ความรุนแรงแล้ว สามารถเปลี่ยนมนุษย์ให้เข้าถึงภาวะหลุดพ้นได้คงเป็นความเข้าใจผิด เพราะการเข้าถึงภาวะหลุดพ้นเป็นประสบการณ์ซึ่งมนุษย์แต่ละคนเข้าถึงได้ด้วยการเต็มใจปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะความรุนแรงเป็นเพียงเครื่องข่มไม่ให้มนุษย์กำเริบเท่านั้น เช่นนี้ การใช้ความรุนแรงเท่ากับปฏิบัติผิดวิธีของพุทธสาวก

ด้วยเหตุผลต่างกัมนักการศาสนาหลายคนเห็นว่า การปล่อยปละละเลยให้สงฆ์ท้องถิ่นปฏิบัติกันเองอาจเป็นภัยร้ายแรงต่อพระศาสนา ดัง เจ้าหน้าที่บ้านเมืองผู้บังคับใช้ข้อกำหนดของมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ยืนยันความจำเป็นต้องให้ส่วนกลางมีอำนาจคัดคนเข้ามาบวชก่อน แม้ไม่สอดคล้องกับข้อขัดแย้งรุนแรงกับจารีตล้านนาดังเดิมก็มีความจำเป็นต้องปฏิบัติ (สมาคมชาวลำพูน, 2561: 111) ข้อนี้ ผู้เขียนพิจารณาว่า น่าจะเกิดจากความเข้าใจผิดของผู้บังคับใช้ข้อกำหนด ในการตีความข้อกำหนด 2 ประการ ประการแรก คือ ความไม่เข้าใจจุดประสงค์คือการสร้างความพร้อมเพรียง ประการที่ 2 คือ ความเข้าใจคำสอนผิดของผู้ตีความอย่างยึดถือถ้อยคำ ตัวอักษร ยึดติดกฎเกณฑ์ส่วนกลาง จนไม่อาจเข้าใจความจริงแท้ตามที่ส่วนกลางมุ่งหมาย ข้อนี้ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่อาจเข้าใจจุดมุ่งหมายแท้จริง เพราะถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของภาษาอันเป็นสมมติบัญญัติ ข้อนี้ อาจยกข้อความที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกมาสนับสนุน ความว่า “...ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งวัจจกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังธรรม แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยศ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” (ม.ม. 12/542/412-413)

ข้อความข้างต้นหมายความว่า หลักสำคัญของสงฆ์ คือ ความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ข้อนี้จำเป็นต้องอาศัยความเมตตาต่อกัน มิใช่การบังคับควบคุมกันด้วยอำนาจ การปล่อยให้ผู้มีอำนาจควบคุมผู้นั้น หากขาดความเมตตาแล้ว รังแต่จะเกิดความขัดแย้งไม่อาจเกิดสามัคคีพร้อมเพรียงกันได้

ผู้เขียนเห็นว่า วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย สอดรับกับคำสอนอุดมคติจักรพรรดิราชในตำนานจามเทวีวงศ์ แสดงออกถึงการยอมรับความสามารถการต่อสู้ของผู้ปกครองโดยธรรม เพื่อช่วยให้ประชากรราษฎรเข้าถึงพุทธธรรม โดยไม่จำเป็นต้องตอบโต้ศัตรู ด้วยอำนาจความรุนแรง สะท้อนรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างการต่อสู้ในทัศนะของพระโพธิ์รังสี พระอรกถาจารย์ชาวล้านนา เป็นไปได้ว่ารูปแบบการต่อสู้เช่นนี้ คงสืบทอดมาจากการปกครองสอดคล้องกับอุดมคติจักรพรรดิราชในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะหลักฐานทั้งหลาย เช่น ตำนานเมืองเมืองลี ภาพแกะสลักผู้ปกครองสตรีเหล่านี้ล้วนยืนยันถึงความวางใจในความอ่อนโยนและก่อประโยชน์

ดังนั้น กล่าวได้ว่าการต่อสู้อันยิ่งใหญ่มิใช่การใช้กำลังทำร้ายศัตรู แต่เป็นการต่อสู้อำนาจอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นที่ข่มเหงใจของตนเองอยู่โดยไม่รู้ตัว การต่อสู้ที่ดีที่สุด ต้องไม่ก่ออันตรายทำร้ายผู้ใด ต้องก่อประโยชน์ส่วนรวม โดยอาศัยศรัทธาวางใจในมหากรุณาและมหาปัญญาของพระพุทธเจ้าเป็นหลักนำทางในการต่อสู้ ส่วนเงื่อนไขของการต่อสู้ของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ พลังความรู้เพียงสาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ผู้มีจิตสำนึกเสมอว่า “มารบมี บารมีบเกิด” (สิงฆะ วรรณสัย, 2522: 32)

สรุป

ในยุคสมัยสยามประเทศดำเนินการครอบครองท้องถิ่นอย่างรุนแรง ภายใต้นโยบายรวมอำนาจทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรเข้าสู่ศูนย์กลางที่กรุงเทพมหานครเพียงแห่งเดียว ส่งผลให้การต่อสู้เพื่ออิสรภาพของผู้นำท้องถิ่นทั้งหลายปรากฏขึ้นเรื่อยๆ ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าว ครูบาเจ้าศรีวิชัยตนบุญแห่งล้านนามีแนวคิดเรื่องการต่อสู้ในทัศนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดจากฐานคิดของพระพุทธศาสนาในสายวัฒนธรรมล้านนา ตามจารีตดั้งเดิม โดยข้อเสนอว่ามนุษย์ในโลกล้วนถูกข่มเหงด้วยอำนาจอุปาทานในใจตนเอง มิใช่ศัตรูเลย เช่นนี้ เป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ คือ การต่อสู้ของท่านคือมุ่งต่อสู้อำนาจครอบงำด้วยอุปาทาน หนทางบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์คือวิถีพระโพธิ์สัตว์ วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ คือ บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คุณค่าวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการต่อสู้ของมนุษย์ คือ ก่อสร้างศูนย์รวมของมหาชน เน้นประโยชน์ส่วนรวม ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน ดังนั้น การต่อสู้ของมนุษย์ คือ มุ่งเอาชนะอำนาจครอบงำด้วยอุปาทาน โดยอาศัยศรัทธาวางใจในมหากรุณาและมหาปัญญาของพระพุทธเจ้าเป็นหลักนำทาง ส่วนเงื่อนไขของการต่อสู้ของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ ความรู้เพียงสาของผู้มีจิตสำนึกว่า “มารบมี บารมีบเกิด”

เอกสารอ้างอิง

ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ. (2540). การศึกษาวิหารที่สร้างในกระบวนการครูบาเจ้าศรีวิชัย พ.ศ. 2447-248.

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ของยาล รินโปเจ. (2548). *อนาคตของพระพุทธศาสนา*. ปาฐกถา. ทาคินี แปล. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.

- ธเนศวร เจริญเมือง. (2567). *ครุบาครีวรัชย์ 90 ปี การสร้างถนนขึ้นวัดดอยสุเทพ: สืบสานภารกิจครุบา*.
เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2534). ความยุติธรรม. *เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระพิพิธวรรณการ (รวบรวมโดยรับสั่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า). (2475). *แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 20*.
พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์
- พระครูพุทธนิมิตโสภิต. (2535). *ประวัติวัดพระบาทและประวัติพระครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย*.
พิมพ์ภายในงานฉลองสัญญาบัตร-พัทธศ พระครูพิพิธบุญโญปถัมภ์. ลำปาง: วัดพระบาท.
- พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ). (2563). พระพุทธศาสนากับปัญหาความรุนแรง: กรณีศึกษา
จิกกัฏฐิตสูตร. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*. 5(1): 409-423.
- พระโพธิธรรมาจารย์. (2555). *คำแปล จามเทววิวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีสุทโธ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2561). *ครุบาเจ้าศรีวิชัย เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: พี.พี.เค. การพิมพ์.
- ภิกษุอาณันท์ พุทธธมโม. (2558). *ครุบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนา ศรีสุทโธ*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์
นันทพันธ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช*
วิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- ไมตรี ภาวิงค์. (2552). *เล่าขาน...ตำนานธรรม ฉบับครุบาเจ้าอภิชัยขาวปี*. เชียงใหม่: ชมรมพุทธศิลป์ศึกษา
และประเพณี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมาคมชาวลำพูน. (2561). *ครุบาเจ้าศรีวิชัย: สิริชีวประวัติ วัตรปฏิบัติ หลักธรรมคำสอน และมงคลบารมี*.
กรุงเทพฯ: พี.พี.เค. การพิมพ์.
- สิงขร วรรณสัย. (2522). *สารประวัติครุบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย*. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือ
เชียงใหม่.
- สิงขร วรรณสัย. (2545). *พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก*. เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์.
- ส.กวีวัฒน์ และคณะ. (2562). *จารึกไว้ในล้านนา ที่ระลึกบำเพ็ญกุศล 150 ปี ชาตกาลหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต*.
เชียงใหม่: วัดเจติยหลวง.
- สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2475). *นายรวม ยอดท่าย สายลับสืบข่าวทั่วราชอาณาจักรและต่างประเทศ*
ที่มีไปถึงกรรมการคณะราษฎร. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร.0201.25/217, 8 กรกฎาคม
2475.
- ฮันส์ เพนซ์. (2526). *ประวัติความเป็นมาของล้านนาไทย*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.